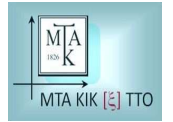

KSZI [ξ] AKTÁK

MTA KIK TTO Working Papers

2013/2

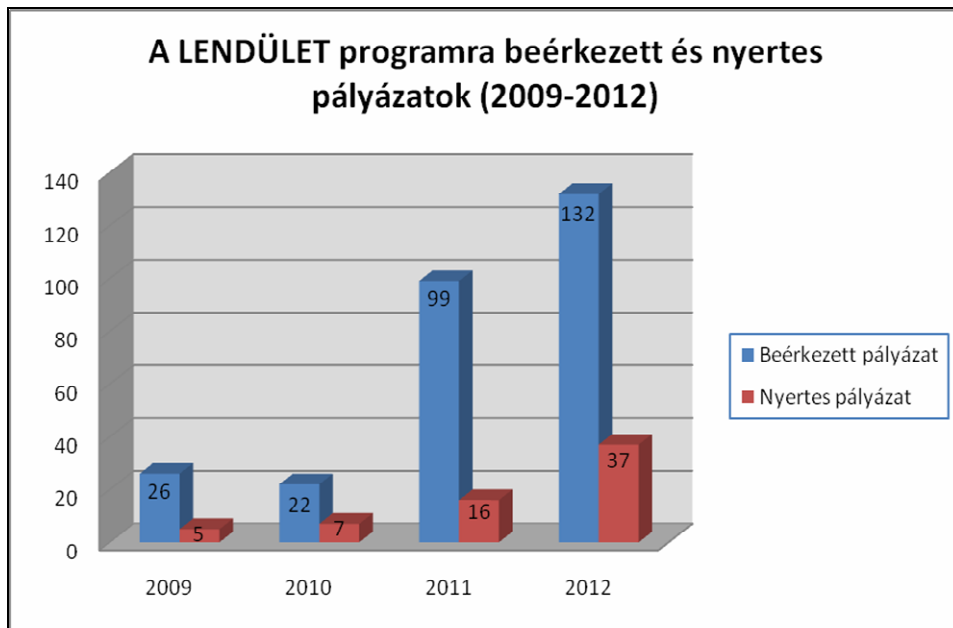

Az MTA támogatási struktúrái: a Lendület program és a Támogatott kutatócsoportok

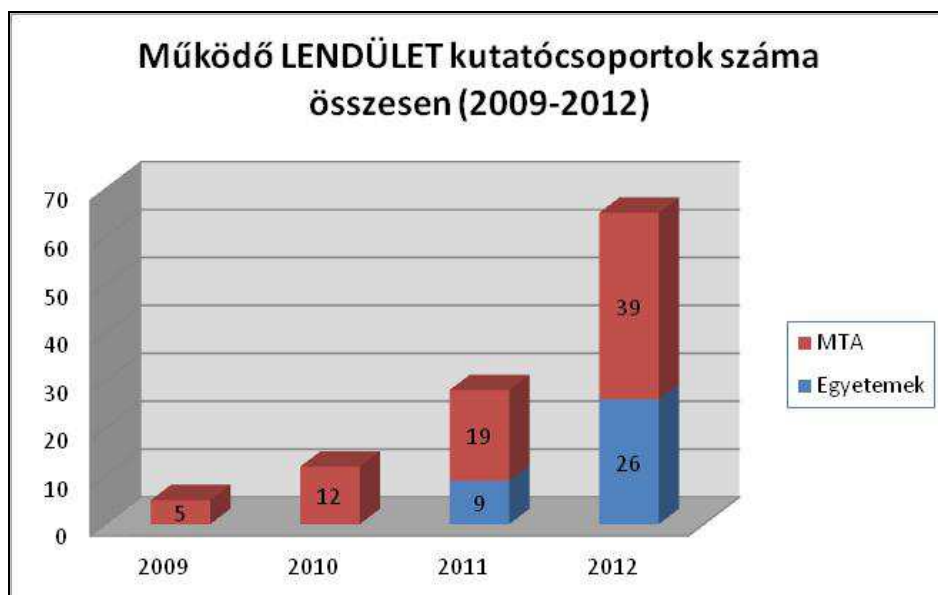
⇒ http://www.mtakszi.hu/kszi_aktak/

I. LENDÜLET PROGRAM

A Lendület Fiatalkutatói Program 2009-ben indult azzal a céllal, hogy segítse a kiemelkedő eredményeket elérő fiatal kutatók itthon tartását, illetve visszacsábítását Magyarországra. Az öt évre szóló támogatás lehetőséget biztosít a tehetséges fiatal kutatók számára, hogy a Magyar Tudományos Akadémia kutatóközpontjaiban, kutatóintézeteiben (2011-től a hazai egyetemeken is) létrehozhassák saját kutatócsoportjukat, melynek keretei között akadémiai támogatással folytathatják előremutató kutatásaikat.

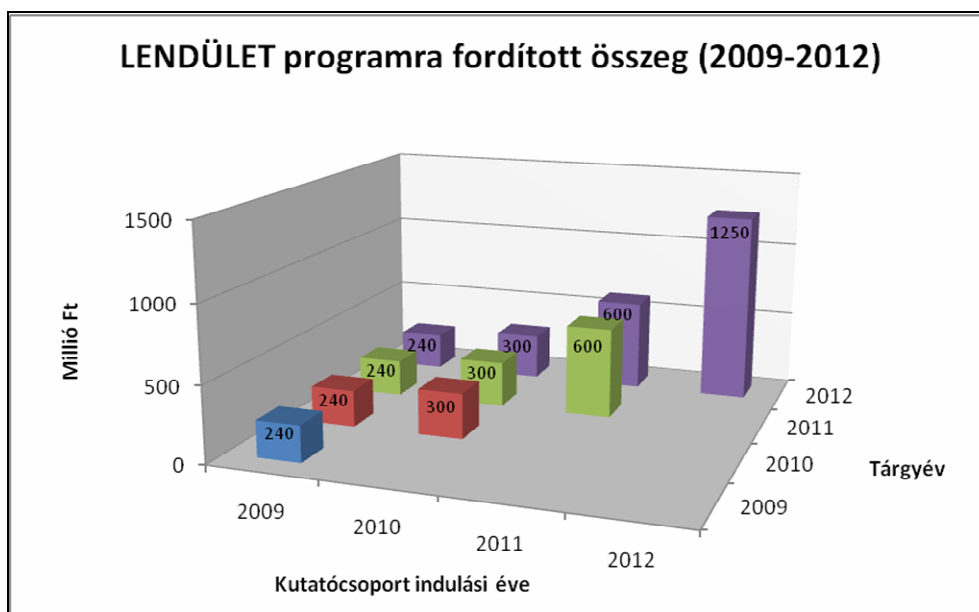

A Lendület programra beérkezett és nyertes pályázatok száma 2011-ben kezdett jelentősen növekedni. Ebben közre játszott, hogy az utóbbi két évben már nem csak az MTA kutatóhálózatában, hanem a hazai egyetemeken is lehetőség nyílt a nyerteseknek kutatócsoportot létesíteni.

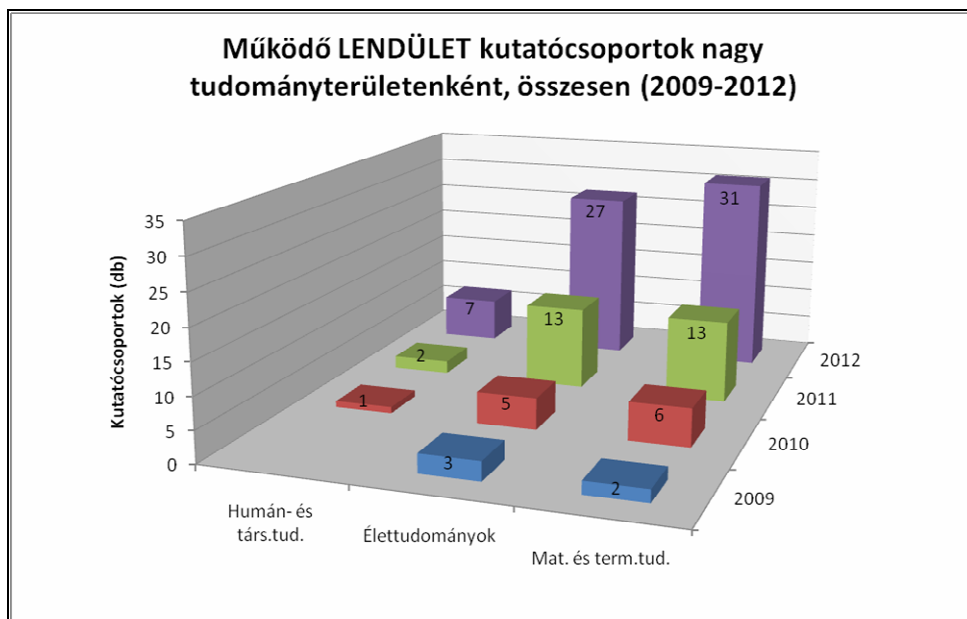
Az öt évre szóló támogatásnak köszönhetően a Lendület kutatócsoportok száma az utóbbi években jelentősen megnőtt. Különösen a 2012-es évben volt jelentős a bővülés, ekkor – a 37 újonnan induló csoporttal együtt – összesen 65 Lendület kutatócsoport működött, ebből 39 az MTA kutatóközpontjaiban, kutatóintézeteiben, 26 a hazai egyetemeken.

A Lendület kutatócsoportok támogatására az első évben, 2009-ben az Akadémia saját forrásaiból különített el 240.000.000 Ft-ot. Ez akkor 5 fiatal, kiemelkedő eredményeket elérő kutató számára tette lehetővé kutatócsoport alapítását. A következő évben, 2010-ben 300.000.000 Ft-ból újabb 7 kutatócsoport kezdte meg a működését, miközben a 2009-ben létrehozott csoportok számára az Akadémia továbbra is biztosította az összesen 240.000.000 Ft összegű támogatást. A következő évben, 2011-ben az új kutatócsoportok létrehozására kormányzati támogatásoknak köszönhetően újabb 600.000.000 Ft állt rendelkezésre. Ebben az évben került sor először egyetemeken működő Lendület kutatócsoportok létrehozására. 2012-ben újabb 1.250.000.000 Ft támogatásból 37 új kutatócsoport létesült. A Lendület program keretében 2012 folyamán az Akadémia lehetőséget kívánt biztosítani néhány, világszinten is elismert kutató 3-12 hónapos magyarországi meghívására is. E cél megvalósítására mintegy 100.000.000 Ft állt rendelkezésre.

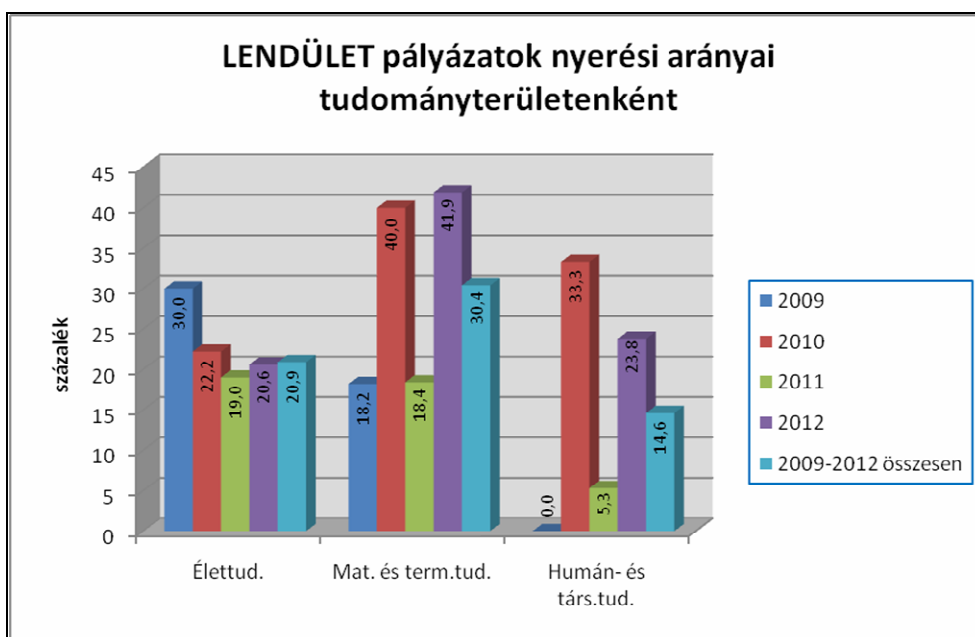

Az évente egyre bővülő forrásoknak köszönhetően 2012-ben a Lendület programra fordított összeg 2.390.000.000 Ft volt, ami közel 110%-os 2012-es forrásbővülést jelent a 2011-ben a programra fordított 1.140.000.000 Ft-hoz képest. A kutatócsoportok számának növekedése némileg meghaladta a ráfordítható összegbővülését, ezért az átlagos kutatócsoportonkénti éves támogatási összeg a 2009-es 48.000.000 Ft értékről 2012-re 33.783.784 Ft-ra csökkent.

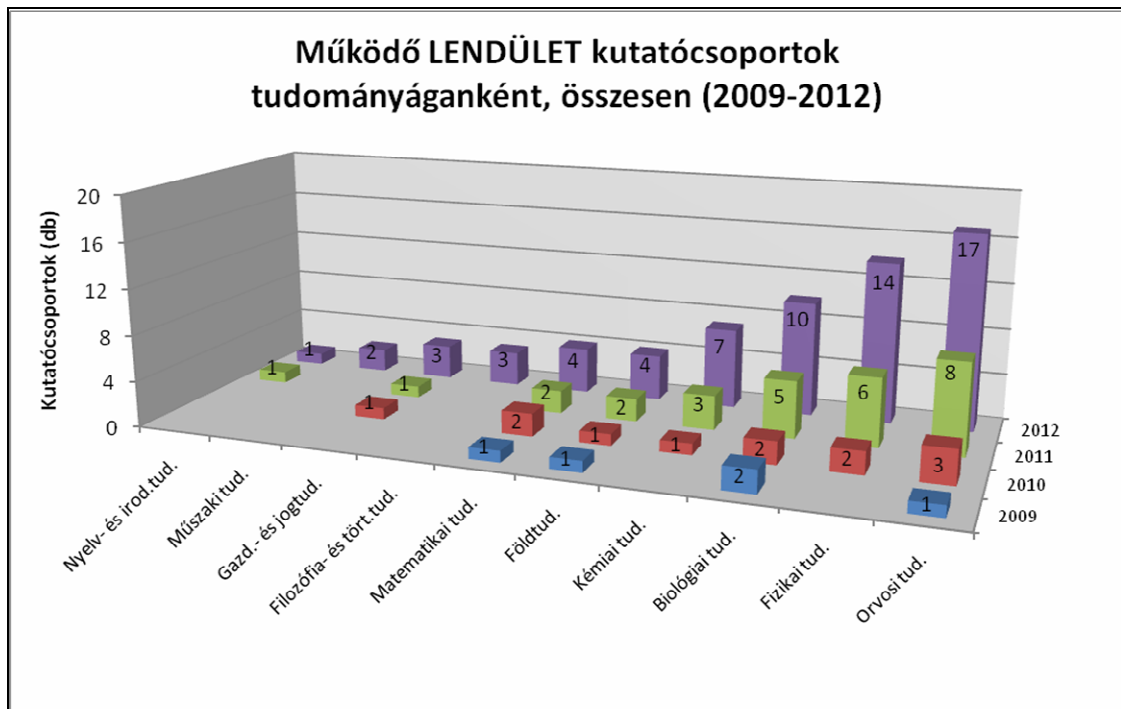
A Lendület kutatócsoportok tudományterületi képe jelentős eltéréseket mutat. Ez főleg a három nagy tudományterület viszonylatában szembeötlő, akár a működő kutatócsoportok számát, akár a tudományterületenkénti nyeresi arányokat vizsgáljuk.

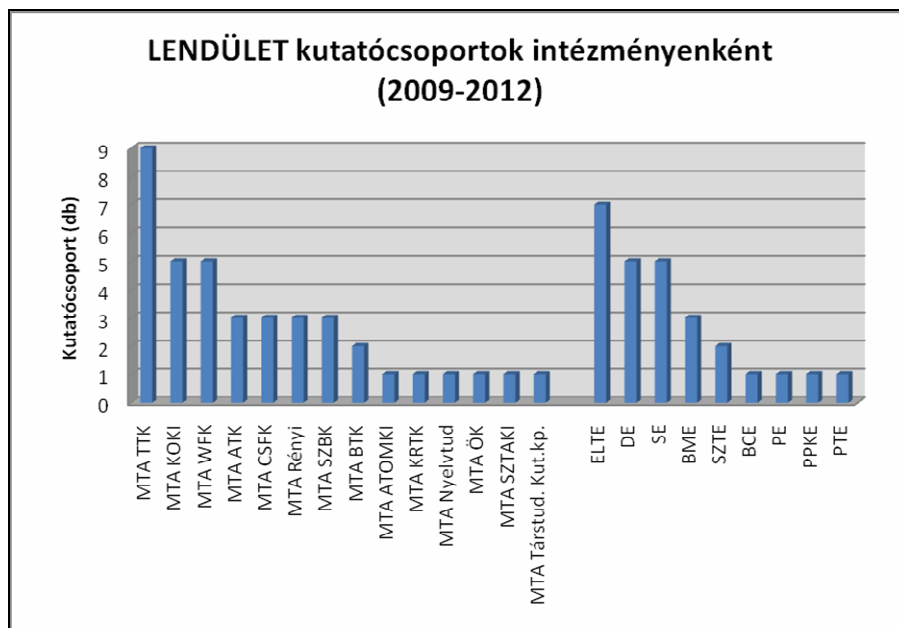
A 2009-2012 közötti időszakra jellemző volt, hogy az élettudományok, valamint a matematikai és természettudományok terén megközelítőleg azonos számú Lendület kutatócsoport tevékenykedett, ettől messze elmaradt azonban a humán- és társadalomtudományi csoportok száma.

Tudományterületenként jelentős különbségeket és évenkénti ingadozást mutat a sikeres pályázók aránya is. Összességében a matematikai és természettudományok területén pályázók bizonyultak a legsikeresebbnek. Szembeötlő ugyanakkor a sikerességi arány évenkénti jelentős változása, kiváltképp a matematikai és természettudományok, illetve a humán- és társadalomtudományok terén. 2012-ben mindhárom tudományterületen – az élettudományok kivételével jelentősen – növekedett a sikeresen pályázók aránya. Tovább árnyalható a kép a Lendület kutatócsoportok tudományágankénti megoszlásának áttekintéséve.

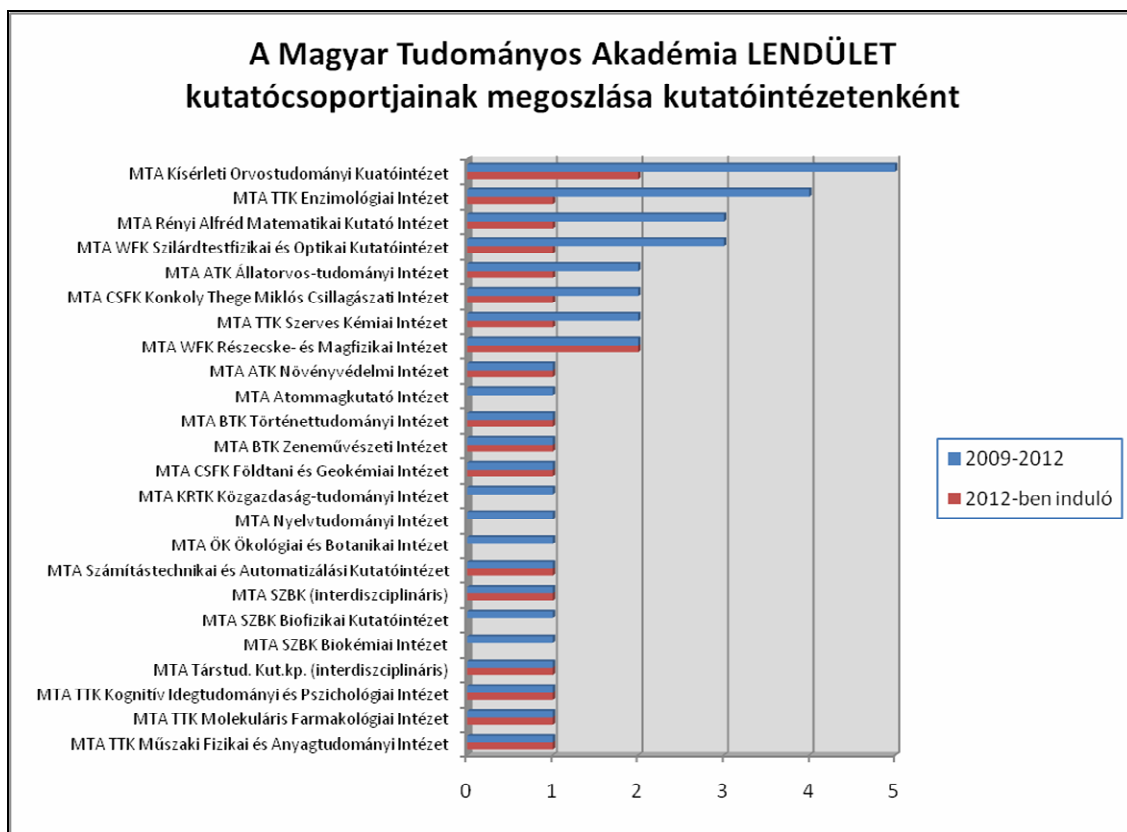

Legtöbb kutatócsoport – szám szerint 17 – az orvosi tudományok terén működik 2012-ben. Megmutatkozik még a fizikai, biológiai és kémiai tudományok kiemelt szerepe a Lendület programon belül, hisz amellet, hogy összességében e területeken működik a legtöbb kutatócsoport, évről-évre e tudományág képviselői hozhatják létre a legtöbb új Lendület csoportot is. (Kivételt képez 2009 és 2010, amikor a kisebb számú létesülő Lendület kutatócsoport egyenletesebben oszlott meg az egyes területek között.) 2012-ben az újonnan létrehozott Lendület kutatócsoportok 70,3%-a az orvosi, fizikai, biológiai és kémiai tudományok területéről került ki.

A Lendület kutatócsoportok intézmények szerinti megoszlása jól tükrözi – az MTA intézményei esetében mindenképp – a tudományterületi megoszlást. A felsőoktatási intézmények esetében érvényesül a kutatóegyetemek abszolút túlsúlya (a felsőoktatási

Lendület kutatócsoportok 84,6%-a kutatóegyetemi rangban lévő intézményben működik). Az Akadémia részaránya a Lendület kutatócsoportokat befogadó intézmények közül 60%-os; az Energiatudományi Kutatóközpont kivételével mindegyik MTA kutatóközpontban működik legalább egy Lendület kutatócsoport. A befogadó MTA nem csak kutatócsoportonként, hanem kisebb egységenként, kutatóintézetenként is számba vehetők.

A kutatóintézetek közül a Kísérleti Orvostudományi Kutatóintézetben működik a legtöbb Lendület csoport (5). A 39 akadémiai Lendület kutatócsoport összesen 23 kutatóintézetben működik. Egy, a Társadalomtudományi Kutatóközpontban működő interdiszciplináris csoport nem köthető egyértelműen egyik MTA TK kutatóintézetéhez sem. 2012-ben két kutatóintézet, a Kísérleti Orvostudományi Kutatóintézet és a Wigner Fizikai Kutatóközpontban működő Részecske- és Magfizikai Intézet hozhatott létre két új Lendület kutatócsoportot. Ezen kívül további 16 intézet vált új Lendület kutatócsoport befogadójává, ezek közül 10 (valamint a már említett Részecske- és Magfizikai Intézet) ebben az évben, 2012-ben ad először helyt Lendület kutatócsoportnak.

A Lendület kutatócsoportok erősen kötődnek a létrehozójukhoz, ahhoz, aki kiemelkedő tehetségként jogot nyert arra, hogy önállóan hozhasson létre az MTA által finanszírozott kutatócsoportot Magyarországon. A pályázók elsősorban a 40 év alatti korosztályból kerülnek ki, de az utóbbi években – a pályázati rendszer szegmentálásával – az idősebb korosztály számára is lehetőséget biztosítottak.

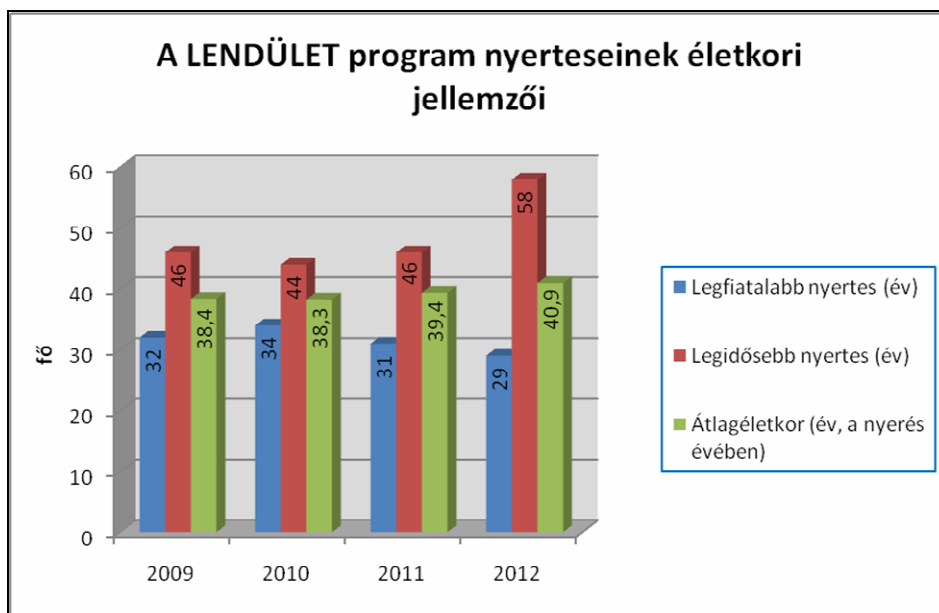
Lendület pályázati kategóriák 2011-ben:

- Lendület I. – Önálló kutatói pályát kezdők kategóriája (40 év alattiak)
- Lendület II. – Sikeres önálló kutatói pályát folytatók kategóriája (35-45 évesek)

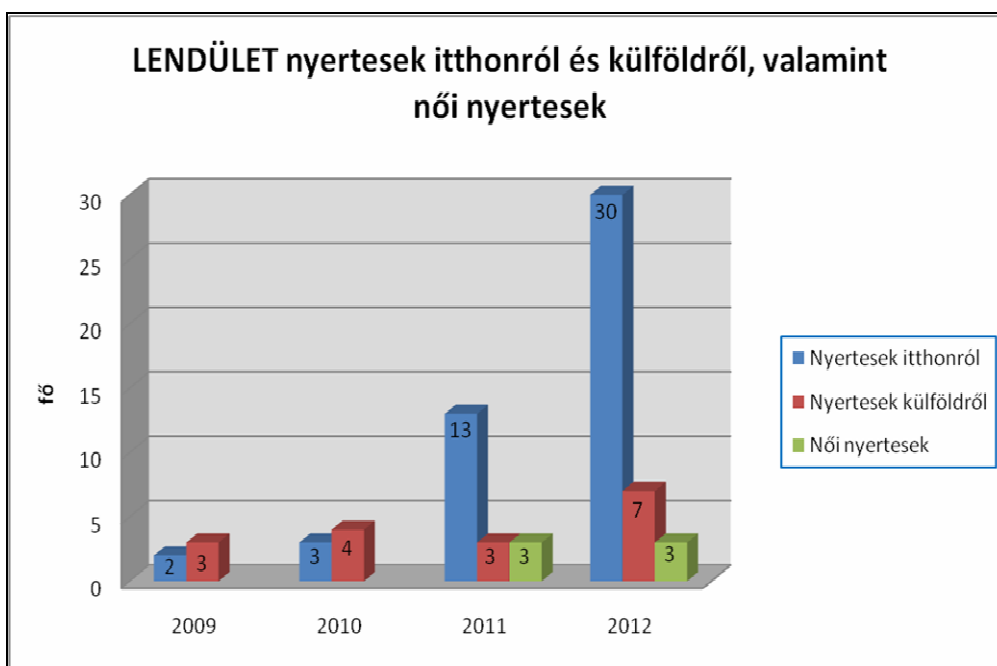
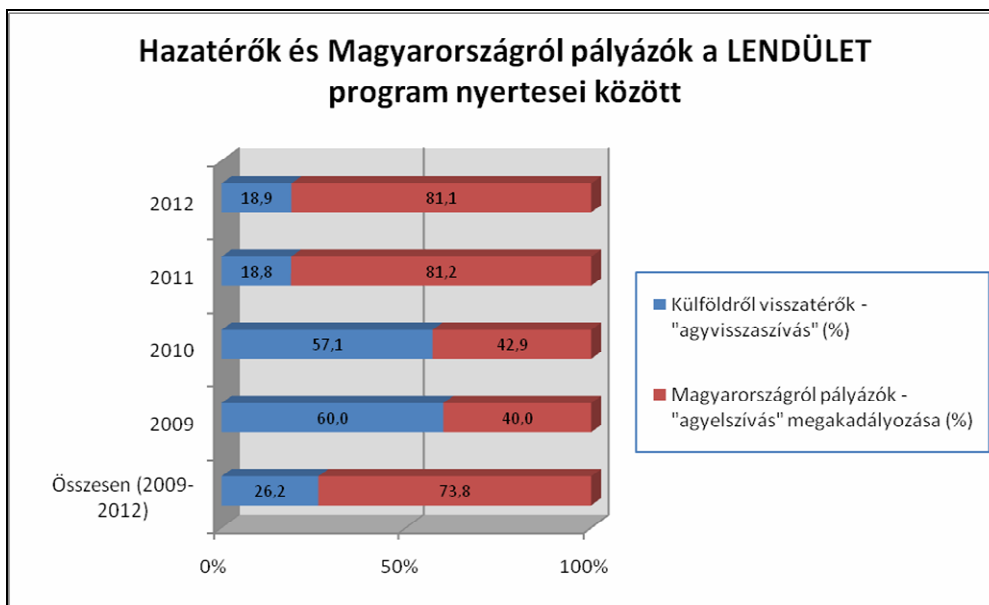
Lendület pályázati kategóriák 2012-ben:

- Lendület I. – Önálló kutatói pályát kezdők kategóriája (40 év alattiak)
- Lendület II. – Sikeres önálló kutatói pályát folytatók kategóriája (35-45 évesek)
- Lendület III. – Kiemelkedően sikeres vezető kutatói pályát folytatók kategóriája (40-55 évesek)

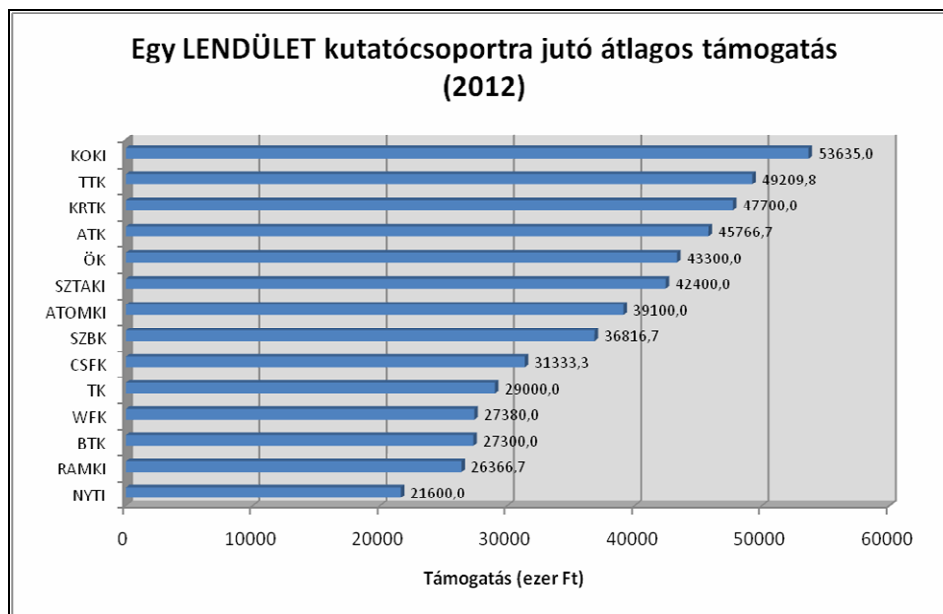
Ennek megfelelően a 2009-2012 közötti időszakban a Lendület nyertesek átlagéletkora némileg emelkedett, bár az idősebbek megjelenését némileg ellensúlyozza, hogy 2011-től egyre fiatalabb kutatók is érdemesnek találtak önálló kutatócsoport létrehozására.

A kutatók életkora mellett fontos szempont a nemek közötti arány, illetve az, hogy a kutatócsoport-alapítók külföldről tértek-e haza, vagy itthoni kutatóhelyen tevékenykedtek a pályázat beadása idején. Amikor 2009-ben elindult a Lendület Fialat Kutatói Program, egyik deklarált célja volt a külföldön kutató fiatal, tehetséges magyar kutatók hazacsábítása („agyvisszaszívás”). Ennek megfelelően 2009-ben és 2010-ben a nyertesek között többségben voltak a külföldről hazatérők. 2011-től – az egyetemek, mint befogadó intézmények bevonásával párhuzamosan – a hazai kutatóhelyről pályázók kerültek többségbe. Az „agyvisszaszívás” helyett tehát a hangsúly az „agyelszívás” megakadályozására került. 2011-ben és 2012-ben a nyertesek között fiatal kutatóknak is feltűntek – 2011-ben három nő orvosi tudományok terén, 2012-ben egy nő filozófia- és történettudományok, kettő kémiai tudományok terén alakíthatott Lendület kutatócsoportot.

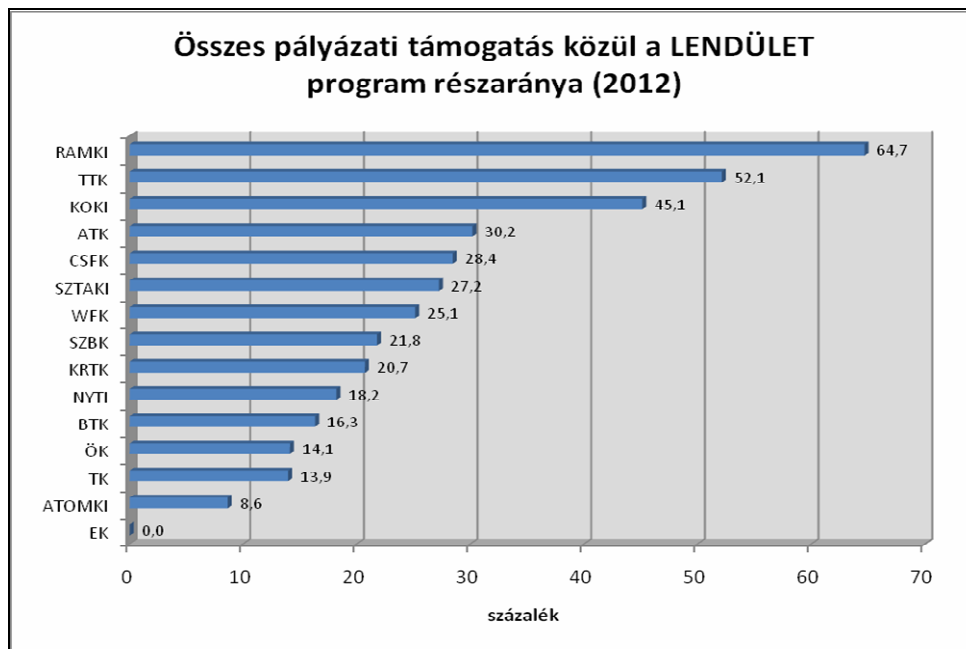

2012-ben a Lendület program támogatására fordított teljes összegből 1.546.513.000 Ft-ot használtak fel a Magyar Tudományos Akadémia kutatóközpontjaiban és kutatóintézeteiben működő csoportok (39). Az összeg nagyobb része a 2012-re beütemezett forrásokból került ki, de néhány intézmény forrás-előrehozás útján további, zömmel – a teljes évi Lendület-büdzséhez képest – kisebb összeghez juthatott hozzá. A kutatóközponti és -intézeti nominális összegnél sokatmondóbb az egyes kutatócsoportokra jutó átlagos támogatási összeget intézményenként megvizsgálni.

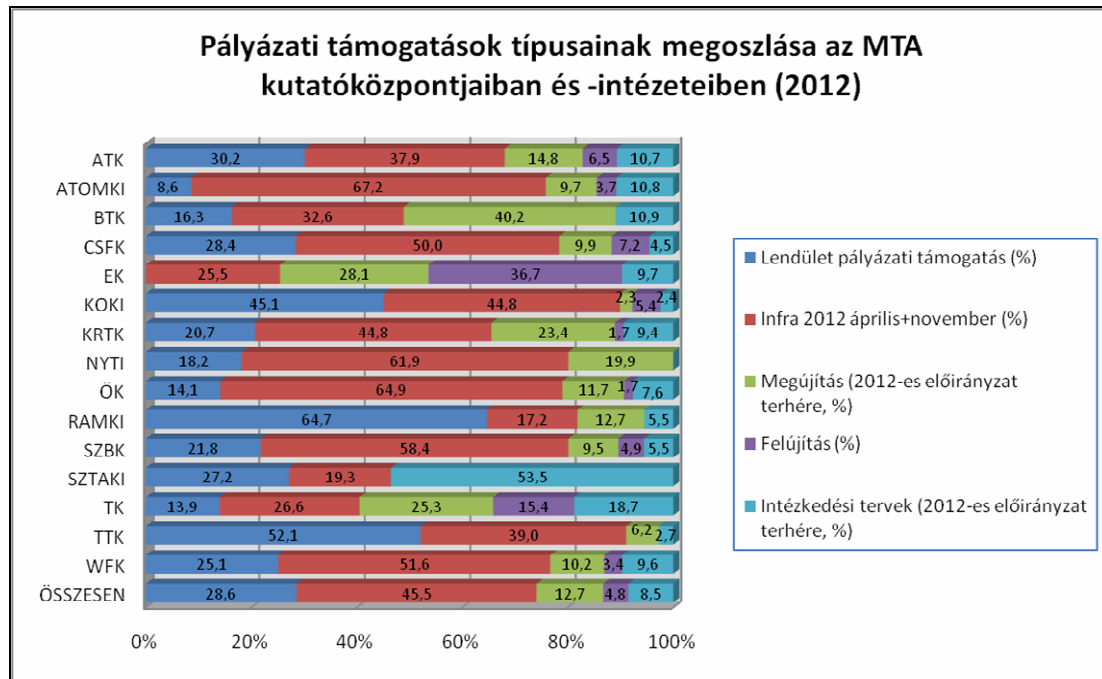
A kutatócsoportok működtetésére 2012-ben 21.600.000 és 53.635.000 Ft közötti összeg jutott átlagosan, kutatóközpontonként és -intézetenként. Legnagyobb átlagos összegből a Kísérleti Orvostudományi Kutatóintézetben, legalacsonyabból a Nyelvtudományi Intézetben gazdálkodhat egy-egy Lendület kutatócsoport.

Fontos jelzőszám, hogy egy kutatóközpont, illetve kutatóintézet pályázati támogatásából mekkora részt tesz ki a Lendület program.

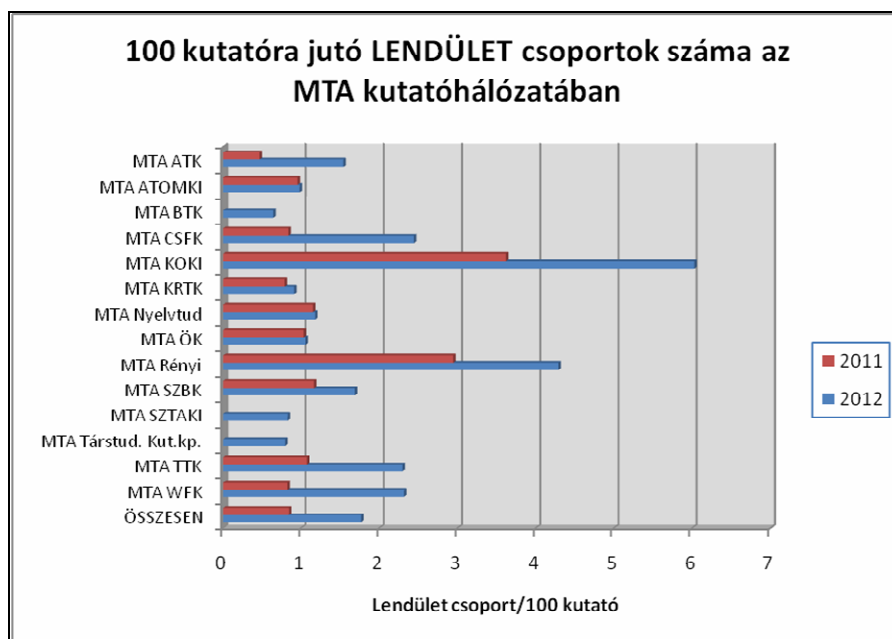

2012-ben az összes pályázati forrás az MTA kutatóközpontjai és kutatóintézetei esetében több részről tevődik össze, ebből a Lendület program intézményenként jelentősen eltérő mértékben jelenik meg. A 2012-es pályázati forrásokat (tehát nem a teljes költségvetést) tekintve a Lendület program a Rényi Alfréd Matematikai Kutatóintézet esetében teszi ki a legnagyobb hányadot (2012-ben az összes pályázati forrás 64,7%-a származott innen). Szintén

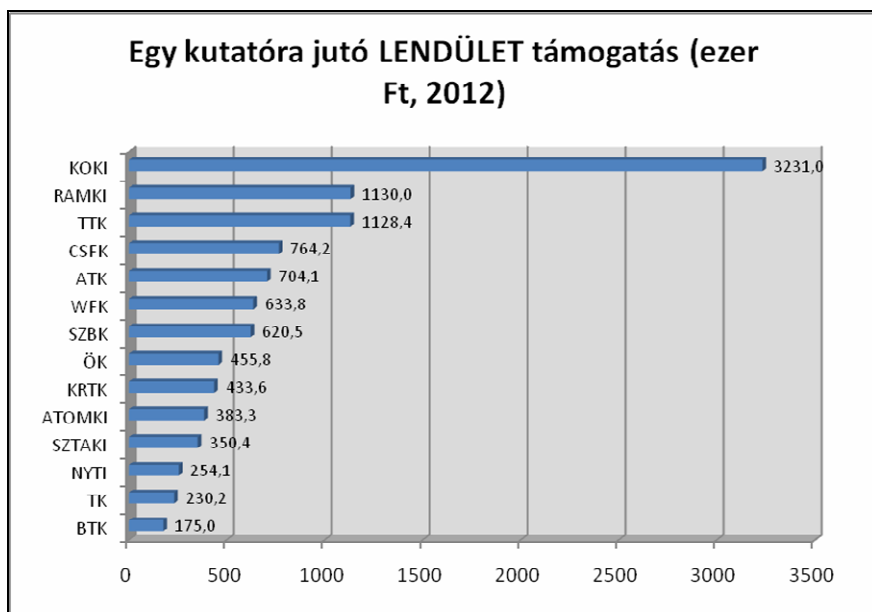
kiemelkedő e forrás aránya a Természettudományi Kutatóközpontban és a Kísérleti Orvostudományi Kutatóintézetben.

A Lendület programra fordított támogatás összegének, illetve a kutatócsoportok számának 2012-es jelentős bővülését jól szemlélteti az a fajlagos mutató, mely a kutatócsoportok számát a 2011-es, illetve 2012-es kutatói létszámhoz viszonyítja. Az ábra segítségével megállapítható, hogy a Lendület csoportok 100 kutatóra vetített száma 2011-hez képest 2012-ben a kutatóközpontok és -intézetek többségében jelentősen nőtt. E tekintetben kiemelkedik a Kísérleti Orvostudományi Kutatóintézet és a Rényi Alfréd Matematikai Kutatóintézet – előbbi esetében 17, utóbbiban 23 kutatóra jut egy Lendület csoport (2012). Kutatói létszámához képest legkevesebb Lendület csoporttal jelenleg a Bölcsészettudományi Kutatóközpont rendelkezik, itt 156 kutatóra jut egy csoport.

A Kísérleti Orvostudományi Kutatóintézet az egy kutatóra vetített Lendület támogatás tekintetében is élen jár (a második pozícióba kerülő Rényi Alfréd Matematikai Kutatóintézethez képest közel háromszoros érték állapítható meg a KOKI esetében), bár természetesen nem minden intézeti kutató tagja a Lendület csoportok valamelyikének.

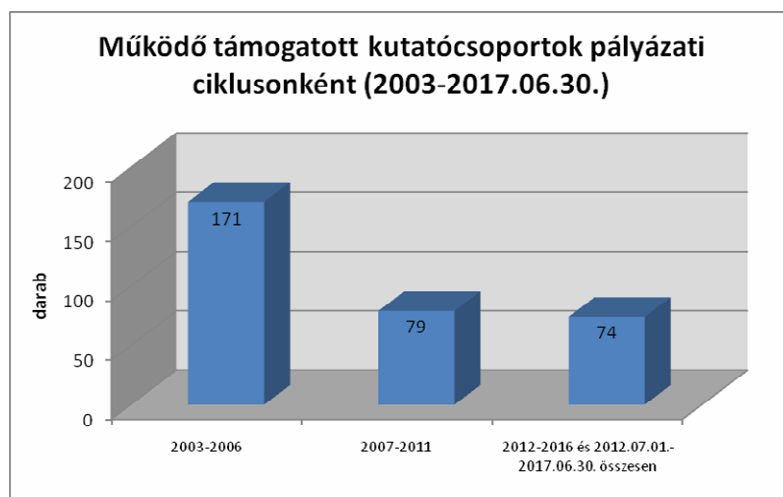

Összegzésként elmondható, hogy a Lendület programra fordított összeg 2012-ben jelentősen, 1.250.000.000 Ft-tal növekedett, így elérte éves szinten a 2.350.000.000 Ft-ot. A jelentős forrásbővülés lehetővé tette 37 új kutatócsoport létesítését az MTA kutatóhálózatában, illetve a hazai egyetemeken. A legtöbb új kutatócsoport az orvosi és a fizikai tudományok terén jött létre, de ebben az évben indultak el az első Lendület kutatócsoportok a filozófia és történettudományok, illetve a műszaki tudományok területén is.

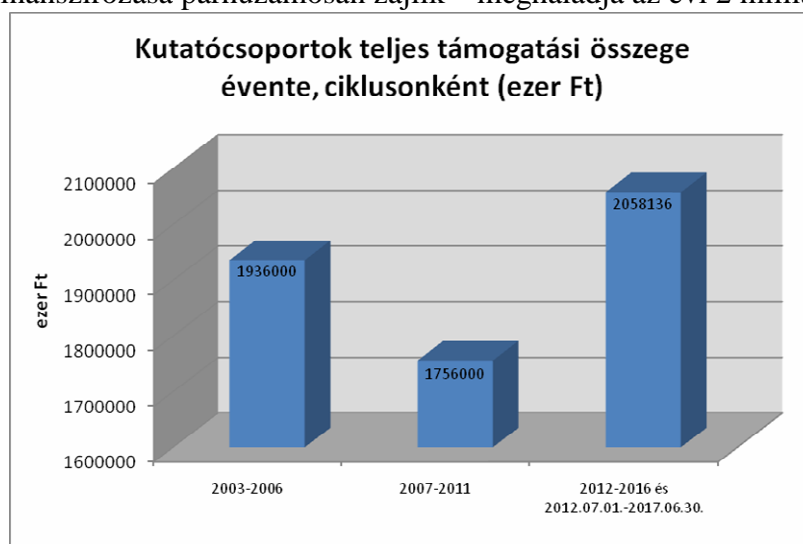
II. TÁMOGATOTT KUTATÓCSOPORTOK

A hazai egyetemeken működő, akadémiai finanszírozásból megvalósuló támogatott kutatócsoportok működését a Magyar Tudományos Akadémia a megváltozott gazdasági helyzetben is biztosítani kívánja. Jelenleg a magyarországi egyetemeken és közgyűjteményekben összesen 74 támogatott kutatócsoport működik. Az előző, 2007-2011 közötti ciklusban 79 MTA által finanszírozott kutatócsoport működött. A 2011-es 1.458.136.000 Ft pályázati keretből azonban a 164 érvényes pályázat közül csak 54 kutatócsoport támogatását sikerült megoldani (egy kutatócsoport később visszalépett, így 2012. január 1-én 53 csoport kezdte meg működését). A sikertelen pályázatok elutasításának oka az esetek többségében nem szakmai jellegű kifogás, hanem forráshiány volt.

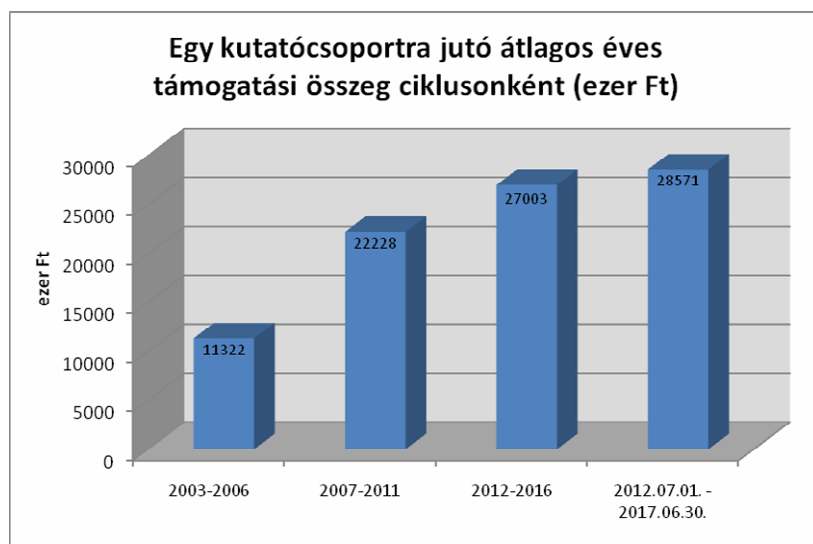
Mindenképpen sikerként könyvelhető el, hogy 2012-ben újabb – rendkívüli – pályázati felhívás keretében 600 millió Ft keretösszegű támogatásból lehetőség nyílt 21 kutatócsoport finanszírozására. Erre azok a kutatócsoportok pályázhattak, melyek az előző évi, 2011-es pályázati időszakban forráshiány miatt nem nyertek támogatást. E kutatócsoportok 2012. július 1. és 2017. június 30. között működhetnek az MTA által biztosított támogatásból. Mindez azt jelenti, hogy a jelenleg működő támogatott kutatócsoportok száma 74, ami alig marad el az előző, 2007-2011 közötti ciklusban működő kutatócsoportok számától (79).

A Magyar Tudományos Akadémia által az egyetemeken és közgyűjteményekben működő támogatott kutatócsoportokra fordított összeg a 2012-ben rendelkezésre álló plusz forrás (600.000.000 Ft) bevonásával jelentősen megnőtt az előző ciklusokhoz képest, a támogatási összeg a 2012. július-2016 december időszakra – mely időszakban az 53 plusz 21 kutatócsoport finanszírozása párhuzamosan zajlik – meghaladja az évi 2 milliárd Ft-ot.

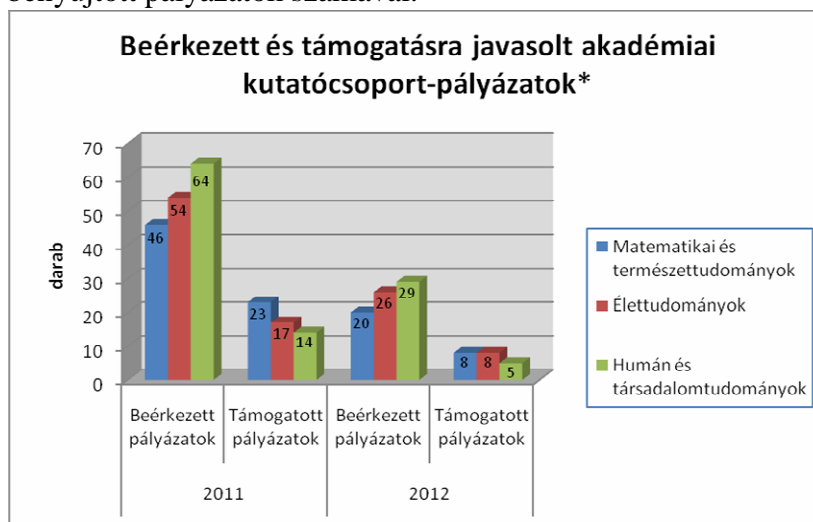

A forráselosztás lehetővé tette, hogy a 2012. január 1. és 2016. december 31., valamint a 2012. július 1. és 2017. június 30. között működő kutatócsoportok az előző ciklusokhoz képest fajlagosan jóval nagyobb összegből gazdálkodjanak. Sikerteljes tehát elérni, hogy a kutatócsoportok számának nagyságrendi megtartása mellett évente jóval több jusson egy-egy előremutató kutatásra, illetve az ezt megvalósító kutatócsoport fenntartására.

A támogatott kutatócsoportok pályázati rendszerének átalakításával lehetőség nyílik arra, hogy évente mintegy 15-20 új kutatócsoport kezdje meg működését. Az új kutatócsoportok támogatására 2013-ban 400.000.000 Ft áll rendelkezésre, melynek elnyerésére 2013. január 21-ig lehet pályázatot benyújtani.

A 2011-es, illetve 2012-es támogatott kutatócsoport pályázatok sikeressége tudományterületenként eltérően alakult. Legnagyobb arányban a matematikai és természettudományok területén benyújtott pályázatokat, legkisebb arányban pedig a humán- és társadalomtudományok pályázatait támogatta a zsűri. A sikeresség mindkét évben fordított arányban állt a benyújtott pályázatok számával.

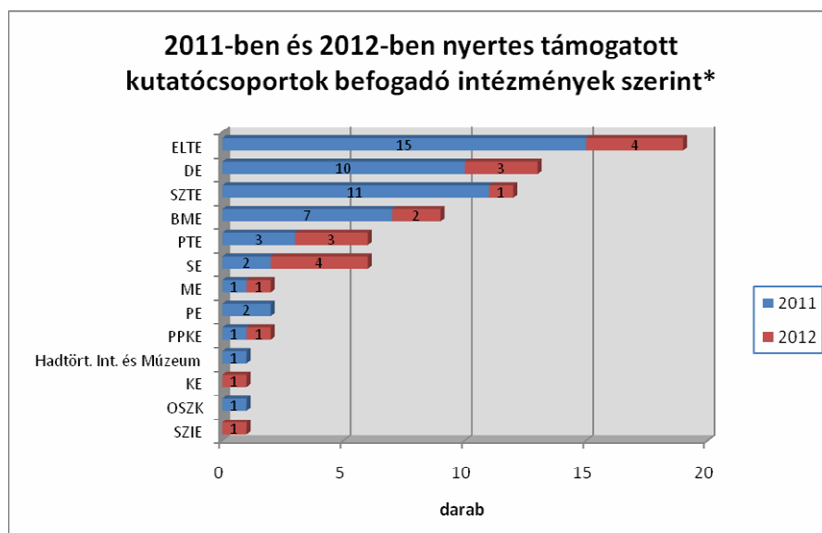

* 2012. január 1-én eredetileg 54 támogatott kutatócsoport kezdhetett volna meg működését, de egy kutatócsoport visszalépett.

A 2011-es és 2012-es pályázati ciklus során az egyes tudományterületek pályázási sikeressége a következőképpen alakult:

Tudományterület	Támogatott pályázatok aránya (%)	
	2011-es pályázatok	2012-es pályázatok
Matematikai és természettudományok	50,0	40,0
Élettudományok	31,5	30,8
Humán- és társadalomtudományok	21,9	17,2

A 2011-es és 2012-es nyertes pályázatok intézményi megoszlása jól tükrözi azon prioritást, mely a kutatóegyetemeket részesíti előnybe a többi felsőoktatási intézménnyel szemben. Az öt hazai kutatóegyetem – Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Debreceni Egyetem, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Semmelweis Egyetem, Szegedi Tudományegyetem – az összes támogatott kutatócsoport 78,7%-át adja. Szintén célként fogalmazódik meg a hazai közgyűjtemények kutatásba történő bekapcsolása; ennek jegyében a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, illetve az Országos Széchényi Könyvtár fogad be egy-egy támogatott kutatócsoportot.

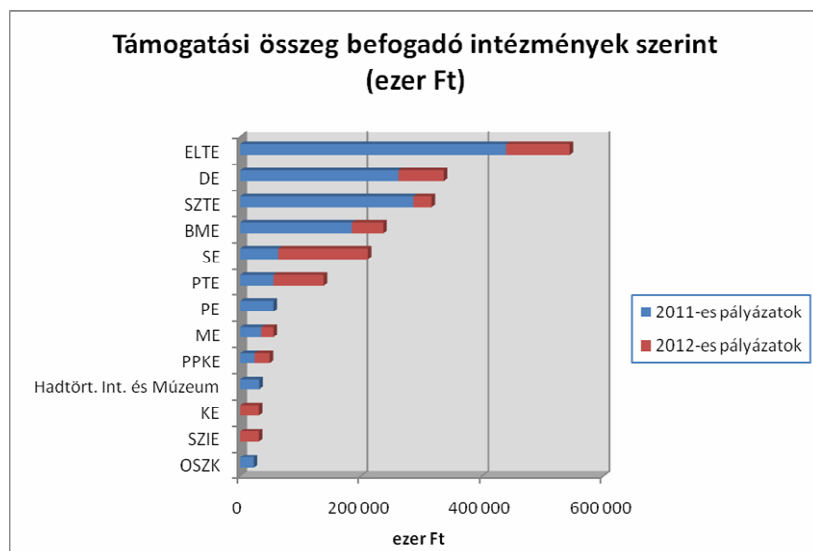
* 2012. január 1-én eredetileg 54 támogatott kutatócsoport kezdhetné volna meg működését, de egy kutatócsoport visszalépett.

A kutatócsoportok támogatása abszolút összegét és fajlagos nagyságát tekintve is eltér tudományterületek szerint. A 2011-es nyertes pályázatok közül abszolút mértékben a matematikai és természettudományi terület részesült a legnagyobb összegű támogatásban (656.478.000 Ft), a 2012-es évben pedig az élettudományok területén pályázók nyerték el összességében a legjelentősebb összeget (280.000.000 Ft). Külön kiemelendő, hogy 2011-ben a matematikai és természettudományok kategóriájába tartozó kutatócsoportok a teljes támogatási összeget tekintve mintegy 147.000.000 Ft-tal több támogatást nyertek el, mint az élettudományok körébe sorolható kutatócsoportok, 2012-ben ugyanakkor már ez utóbbiak által elnyert támogatási összeg volt jelentősebb, összesen 80.000.000 Ft-tal. Ha a fajlagos, egy támogatott kutatócsoportra jutó éves összeget nézzük, akkor az élettudományok támogatása mindkét esetben meghaladja a matematikai és természettudományok kutatócsoportonkénti átlagos támogatási összegét.

Tudományterület		2011-es pályázatok	2012-es pályázatok	Összesen*
		ezer Ft		
Matematikai és természettudományok	Összes éves támogatás	656.478	200.000	856.478
	Támogatás/kutatócsoport/év	28.542,52	25.000	27.628,32
Élettudományok	Összes éves támogatás	509.029	280.000	789.029
	Támogatás/kutatócsoport/év	29.942,88	35.000	31.561,16
Humán- és társadalomtudományok	Összes éves támogatás	292.629	120.000	412.629
	Támogatás/kutatócsoport/év	20.902,07	24.000	21.717,32

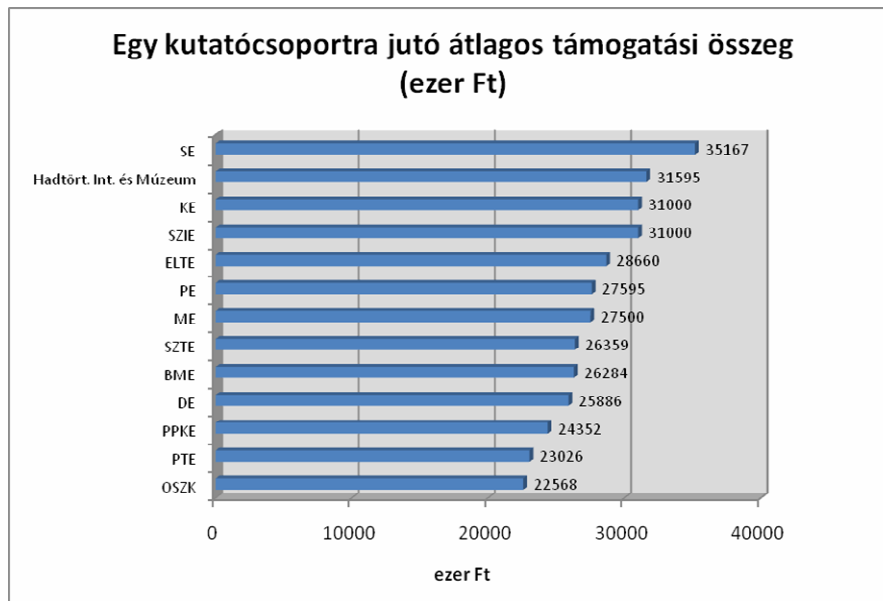
* 2012. január 1-én eredetileg 54 támogatott kutatócsoport kezdhetné volna meg működését, de egy kutatócsoport visszalépett.

A támogatási összeg befogadó intézmények közötti megoszlása jól tükrözi az adott helyen működő kutatócsoportok számát. A teljes éves támogatási összeg (2.058.136.000 Ft) 79,9%-a az öt kutatóegyetem kutatócsoportjainál összpontosul. Három intézmény (PPKE, PTE, SE) a 2012-es kutatócsoport pályázataival több forrást szerzett, mint a megelőző évben. Ez különösen a kutatóegyetemi rangban lévő Semmelweis Egyetemenél szembeötlő: összes kutatócsoport támogatásának mintegy 70%-át a rendszerben 2012-ben megjelenő 600.000.000 Ft plusz forrásnak köszönheti.

Befogadó intézmények	Támogatási összeg (ezer Ft)		
	2011-es pályázatok	2012-es pályázatok	Összesen
ELTE	439.545	105.000	544.545
DE	261.520	75.000	336.520
SZTE	286.308	30.000	316.308
BME	184.552	52.000	236.552
SE	63.000	148.000	211.000
PTE	55.154	83.000	138.154
PE	55.190	0	55.190
ME	35.000	20.000	55.000
PPKE	23.704	25.000	48.704
Hadtört. Int. és Múzeum	31.595	0	31.595
KE	0	31.000	31.000
SZIE	0	31.000	31.000
OSZK	22.568	0	22.568
ÖSSZESEN	1.458.136	600.000	2.058.136

Más sorrend állapítható meg az egyes kutatócsoportokra jutó összeg nagyságát vizsgálva. Ez esetben a kutatócsoportok intézményenkénti száma nem befolyásolja a sorrendet.

A támogatott kutatócsoportok kapcsán összegezve megállapítható, hogy az arra fordított éves összeg a 2012-es, addigi ötéves ciklusokat felülíró pályázati kiírással plusz 600.000.000 Ft-tal növekedett. Ez tette lehetővé, hogy a kutatócsoportok száma ne csökkenjen jelentősen a 2007-2011 közötti ciklushoz képest – így ugyanis a 2012. január 1-ével elindult 53 (eredetileg 54) kutatócsoport mellett 2012. július 1-én újabb 21 kutatócsoport kezdhette meg működését. A plusz forrás elosztása során arra törekedtek, hogy az előző évben, 2011-ben forráshiány miatt elutasított (de szakmailag megalapozott) kutatócsoportok kapjanak támogatást.